

Indledende seminar for arbejdsåret 2024-2025
Lørdag den 31. august og søndag den 1. september

PSYKOANALYSEN
— MELLEMLYNTAKS OG SEMANTIK.

Selv om man sædvanligvis henviser i flæng til 'epistemologi', 'erkendelsesteori' og 'videnskabsteori' som om det var et og det samme, er der gode grunde til at være på vagt over for en sådan sammenblanding, som i sig selv er ideologisk betinget. Den bevidsthedspsykologi der tilskynder dertil fordrer nemlig en ontologisering som det er svært at fravriste sig. Bedømmelsen af det ubevidste, og dermed af psykoanalysen, er afhængig af en anderledes tendensfri tilgang, som løser op for dette sammenbryg og giver adgang til nogle årsagssammenhænge (overdetermination kaldte Freud dem) af overraskende art.

Sigmund Freuds indledning til sin tekst *Drift og driftsskæbner*, fra 1915 (her gengivet i dens standard danske udgave), har altid forekommet mig bemærkelsesværdig i den henseende. For på ganske få linjer videregiver han os sin opfattelse af hvad god videnskabelig skik er for noget. Vi har i sandhed at gøre med en egentlig traktat udi epistemologien, som fortjener at blive udfoldet, for på den måde at få adgang til den logik som psykoanalysens metapsykologi både bygger på og kræver at blive forelagt i. Freud siger det således — jeg har ikke set nærmere på oversættelsen :

« Vi har ofte hørt det krav blive fremsat, at en videnskab skal opbygges på klare og præcist definerede grundbegreber. I virkeligheden er der ingen videnskab, der begynder med sådanne definitioner, end ikke de mest eksakte. Den egentlige begyndelse på det videnskabelige arbejde består tværtimod i en beskrivelse af fænomener, som dernæst bliver grupperet, klassificeret og indsat i sammenhænge. Allerede i beskrivelsen kan man ikke undgå at anvende visse abstrakte ideer på materialet — ideer som man henter et eller andet sted fra, men under ingen omstændigheder fra den nye erfaring alene. Sådanne ideer — de senere grundbegreber i videnskaben — er endnu mere uundværlige ved den videre bearbejdelse af stoffet. Til at begynde med må de nødvendigvis indebære en vis grad af ubestemthed, og der kan ikke være tale om en klar afgrænsning af deres indhold. Så længe de befinder sig i denne tilstand, forstår man kun deres betydning ved bestandig at henvise til det erfaringsmateriale, som de tilsyneladende stammer fra, men som de i virkeligheden bliver presset ned over. Strengt taget har de altså karakter af konventioner, hvor det altafgørende imidlertid er, at de ikke vælges vilkårligt, men bestemmes gennem meningsfulde relationer til det empiriske materiale. Disse relationer mener man at kunne gætte, endnu før man kan erkende og påvise dem. Først efter grundigere udforskning af det pågældende fænoménområde kan man mere præcist fatte dets videnskabelige grundbegreber og fortløbende ændre dem, således at de i vid udstrækning bliver anvendelige og samtidig absolut modsigelsesfrie. Først da er det tiden at fastholde dem i definitioner. For at gøre erkendelsesmæssige fremskridt kræves der imidlertid en vis smidighed i definitionerne. Som fysikkens eksempel så slående viser, undergår også de definatorisk fastlagte »grundbegreber« en stadig indholdsændring.

« Driftsbebet er et sådant konventionelt og foreløbig temmelig dunkelt grundbegreb, som vi imidlertid ikke kan undvære i psykologien. [...] »

(*Metapsykologi I*, Hans Reitzel, 1975, side 123).

Det siger sig selv at det er ikke mindst de omtalte « *meningsfulde relationer* » der er det springende punkt i overvejsen. Og at det er lige præcis sådanne relationer grundbegreberne forsøger at gøre nærværende. Det er arten, modus og ikke mindst vekselvirkningen ved disse relationer Freud

bestræbte sig på at begribe med sin metapsykologi, et projekt som er grundlæggende kantiansk i sit sigte, og som dér i anden halvdel af 18. hundredtallet og frem til mellemkrigstiden genoptages, under mottoet « Tilbage til Kant », af neo-Kantianismen i et opgør med bl.a. romantikken.

Som Stig Salling vil berette om det i sit oplæg, fik disse strømninger og deres skæbne en væsentlig indvirkning på psykoanalysens epistemologiske horisont. Il al fald, det er min tese, kom den i klemme i trekløveret « positivisme/fænomenologien/dialektisk materialisme » (de forskellige udgaver som realismen kom til at indtage i det 20. århundrede under påskud af at en 'videnskabsteori' skulle produceres), og som Jacques Lacan (med sin egen « Tilbage til ... »-kampagne, sjovt nok), satte sig imod, ved at fremhæve « strukturen » som grundproblematik. I anden halvdel af 19. hundredtallet fik « strukturalismen » nemlig vind i sejlene blandt de såkaldte humanvidenskaber med udgangspunkt i hvad man mente var matematiske ansatser. Jeg vil berette om dén side af historien.

Overvejelserne om den særlige rationalitet der skulle karakterisere de « humane videnskaber » er noget som har optaget mange filosoffer, epistemologer o.a. I den forbindelse er betydningsspørgsmålet selvfølgelig centralt. Hans-Georg Gadamer (1900-2002) er én a dem der med sine studier udi i hermeneutikken har bidraget mest til dén undersøgelse og Fin Egenfeldt vil tage udgangspunkt i hans arbejde for at overveje psykoanalysens mulighedsbetingelse, som en praksis der kun kan lykkes for så vidt den giver afkald på prætentionen om en ontologisk tingsliggørelse. Som kontrapunkt dertil og i en bevægelse der understreger kompleksiteten ved den diskursive fundering af sådanne forhold, vil Lis Haugaard inddrage de betragtninger som den fransk-algeriske filosof Mohamad Amer Meziane gør sig, om de objektiveringer som sammenfaldet af forskellige rationaliteter afstedkommer.

Såre ødipale sager, kan man sige. Thi i alle tilfælde handler det om 'diskursive komplekser' (kompleks i Freuds forstand), dvs. forskellige måder at organisere og anskue 'det empiriske materiale' på. Men, kan man spørge, hvad med 'kastrationskomplekset? Hvilken status har denne figur i psykoanalysens konceptualisering? Er den at betragte som en blot historisk tilfælde eller har den krav på en placering som egentligt 'grundbegreb'? Og hvad vil det, i så fald, sige? Anders Riis vil afslutningsvis bringe os tilbage til psykoanalysens grundproblemer, ved at minde os om de logiske forhold Freuds opdagelse bringer for dagen.

Vi vil arbejde med disse sager i tre seancer fordelt over to dage.

O.C.

*

**Lørdag den 31. august 2024
Fra 10 til 13**

Stig Salling

Vedrørende Nykantianismen

Start- og sluttidspunktet for Freuds virke indrammer samtidig perioden for en nu glemt, men dengang nærmest total hegemonisk epistemologi, nemlig nykantianismen. Bidrog dens stabilitet til Freuds udfoldelser og hvor stillede dens pludselige død i så fald psykoanalysens arvtagere?

Osvaldo Cariola

Vedrørende Strukturalismen

For Lacans vedkommende var det strukturalismen der udgjorde rammen for hans udviklinger. Både for det gode og det onde. For selv om struktur-begrebet afgjort er vigtigt i Lacans tankesæt ville han nødvendig betegnede sig som strukturalist. Hvorfor nu det? En omtale af hans forhold til Lévi-Strauss vil hjælpe os med at gå ind i det spørgsmål.

Søndag den 1. september 2024

Fra 10 til 13

Fin Egenfeldt

Vedrørende Hermeneutikken

I 1985 begyndte jeg min odysse for at nå mit Ithaka og min Penelope; Jeg ville blive psykoanalytiker. Efter 5 års arbejde med omsorgssvigtede og misbrugte unge indså jeg, at kandidatviden med overeksponeret vægtning af objektiv fornuft fra filosofi og historie ikke var helt nok for at udføre og især overleve i det arbejde

I de knap 40 år denne Odysse har stået på forekommer det mig, at vigtigheden af sondringen forståelse-mening/forklaring-kontrol og naturvidenskabens ”psykotifiserende” virkning på kulturen i stigende grad skriger til himlen for at blive italesat og handlet på. Det er det Gadamer forsøger med sin analyse af hermeneutikkens historie.

Hermeneutikken og psykoanalysen har til fælles både status, betydningsfuldhed og deres synspunkters negligering eller marginalisering i videnskabsfeltet.

Gadamer viser, at naturvidenskabens ensidige og objektiviserende ontologi skyder ånd og værdi ikke kun til hjørnet men til plukfisk: hvis kun ”aitia” (årsag) så ingen ”telos” (mening). Denne katastrofes virkelighedsfordrejende omfang er gigantisk og mit lille indlæg bare et pust i sivet. Gadamer mener, at en genindsættelse af hermeneutik som bærende kraft i videnskabsfeltet er en mulig og absolut nødvendig vej væk fra vores objektiviserings-fixerede forarmelseskultur. I parentes skal bemærkes, at naturvidenskabsmænd ved, at den naturvidenskabelige metode udgrænser værdi og dermed beskæftiger sig med et udsnit af virkeligheden. Værdisiden skal inkluderes, men det er ikke naturvidenskabens ærinde. Gadamer kritik retter sig derfor imod misbrug af naturvidenskab. Det misbrug er mennesker kollektivt ansvarlige for og jeg kan bedst beskrive det med begreber som tingsliggørelse, fremmedgørelse kort sagt forarmelse. Den såkaldt rige verden er dybt forarmet.

Lad mig videre lidt provokerende påstå, at naturvidenskabelig ontologi som altomfattende ideologi, må tage ansvar for ødelæggelsen af vores natur og ligeledes for den pervertering af menneskelige natur, der tydeligt ses og udtrykkes i udnyttelse, magtmisbrug og allerværst i krig. Jeg tror det var Einstein, der udtrykte, at hvis mennesket ikke udviklede sin ånd, det vil sige sin moral og psyke, så ville naturvidenskaben med atomvåben som instrument let kunne blive årsag til mennesket selv-ødelæggelse. At dette er en mulighed, er indlysende; mindre indlysende er det at se naturvidenskaben som ansvarlig for vores omfattende klimaproblemer. Mig forekommer det indlysende; dog kun når naturvidenskabens objektiviserende ontologi udnyttes til at fraskrive ”virkelighed” mening eller ”telos” og gør den til instrument for magttilegnelse og dominans. Også selv om vi fik lov i GT ’s skabelsesberetning til dominans og udnyttelse af det skabte!!

Dertil kommer, at ren udnyttelse er selvskadende. Og kun den dumme/syge skader sig selv. (Sokrates).

Bion's udsagn om, at en ren naturvidenskabelig tilgang til virkeligheden var udtryk for en psykotisk tilstand og at naturvidenskab var psykosmittende, får sin tolkning i hermeneutikken, der forsøger at bestemme en bredere, levende og inklusiv dagsorden for videnskabelig bevidsthed.

Og så i øvrigt ikke et ondt ord om naturvidenskabsfolk, hvis arbejde og viden vi alle fornøjer os over. Kun et fromt ønske om balanceret samvirken mellem, objekt/data og subjekt/værdi eller aitia/middel og telos/mål.

Lis Haugaard

Mening og materialitet

Mit indlæg vil tage udgangspunkt i følgende overvejelse fra Mezianes side:

« *Underjordiske dæmoner.*

Sekulariseringsprocessen begrænsede sig ikke blot til statens ekspropriering af kirkelig jord. Den havde også en ideologisk dimension. En ny type rationalitet blev dermed iværksat, som bestræbte sig på en rationalisering af undergrunden. For denne måtte affolkes for de ikke-menneskelige væsener, der beboede den i middelalderens forestillingsverden, hvor de fleste kulforbrugere rundt omkring i hjemmene opfattede lugten af svovl som et tegn på, at der fandtes en underjordisk verden beboet af dæmoniske ånder. At stige ned i jordens indre skræmte minearbejdere lige indtil den tidlige industrialisering

Efterhånden som den industrielle og fossile kapitalisme udviklede sig, blev disse forestillinger om en underjordisk verden befolket af et væld af ikke-menneskelige kræfter underkendt og behandlet som overtro hos de lavere klasser. Men selv de mest respektable videnskabsfolk var endnu ikke helt sikre på, at disse underjordiske væsener ikke eksisterede. Robert Boyle, grundlæggeren af den moderne kemi og af Royal Society, opfordrede således sine kolleger til at foretage en videnskabelig undersøgelse for at afgøre, om de skræmte minearbejdere faktisk var stødt på sådanne dæmoner under jorden.

Denne historie gentager sig på andre tidspunkter i den fossile kapitalakkumulation uden for Vesten. Det franske imperium i Indokina stødte ind i lignende idéer. En mandarin fortalte guvernørens *chargé d'affaires* i Cochinkina, at der levede en drage i undergrunden. Hans ord kom på tværs af den ekstraktivistiske fornuft, hvorfor imperialisten straks reducerede påstanden til et let identificerbart tema: « drageovertroen ».

Hvad guvernørens embedsmand beskrev som overtro, var dog først og fremmest en stor forhindring for udforskningen og udvindingen af kul: « Vi kan være sikre på, at det til tider vil være umuligt for os at udnytte en forekomst, som vi vil bede om koncession på, pga. forestillinger om en eller anden ekstra drage, hvis ukrænkelige tilflugtssted vil gøre den utilgængelig ». Og han fortalte videre om sin samtale med mandarin: han spurgte f.eks. om « hvilket særligt tegn indikerer dragens underjordiske tilstedeværelse ». På udkig efter et tegn på den underjordiske drage oversatte den koloniale fornuft straks mandarinens svar som udtryk for charlatanisme og lutter bevarelse af hellige privilegier. Dragen « er ikke synlig for den almindelige borger », fordi « kun nogle få spåmænd har evnen til at bestemme disse hellige steder », refererer guvernørens *chargé d'affaires*, idet han tolker mandarinens ord. Sidstnævnte påtog sig f.eks. at gengive « dragebjergenes omtrentlig form », hvilket virkede « uforståeligt » for den franske embedsmand. Mandarinen forsikrede ham dog om, at drager ikke var afvisende over for kartografi, og at det endda var « muligt at tegne et kort over dragen ». Guvernøren ville nu gerne vide, om vi kan beskytte os « mod falske drager », men han afviste idéen om et kort, da det « ikke ville være til megen nytte for os, for man vil altid kunne korrigere det efterfølgende under påskud af at have glemt noget eller afsløret noget nyt. »

Guvernøren beskrev denne underjordiske tradition —som han mente var blevet udtænkt for at modarbejde hans magt— på følgende måde: « Det ser ud til, at ved at grave jorden op risikerer vi at punktere en åre af det hellige dyr, og at dette uheld kan resultere i frygtelige ulykker, det vil sige —så vidt jeg har forstået det— det regerende dynastis fald ». Han henviser da til de europæiske miner som modeksempel: « Jeg fortalte ministeren, at vi havde gravet i jorden i alle retninger i Europa uden at støde på den mindste drage, og uden at udgravningerne havde forårsaget nogen katastrofer ». Mandarinen « indvendte på sin side, at kineserne delte den samme overtro, og at det var derfor, de havde afskaffet den jernbane, der blev bygget på deres territorium ».

Guvernørens *Chargé d'affaires* resumerede udvekslingen med disse ord: « Jeg kan forestille mig, at [mandarinen] tænkte, at det var på grund af manglen på drager, at vesterlændinge opførte sig som barbarer ... eller også omvendt. »

Den fossile økonomi forudsætter altså en profan forståelse af den underjordiske verden, som er fri for enhver « overtro ». Drager skal ophøre med at eksistere, så imperiet kan udfolde sig under jorden. Derfor må sekulariseringen af den geologiske udforskning og af minedriftsudvindingen anses som en betingelse for industriens *ideelle* tilegnelse af jorden og undergrunden. »

Mohamad Amer Meziane,
Des empires sous la terre,
Paris, 2023
pp. 206-208.

Søndag den 1. september 2024
Fra 14 til 16

Anders Riis

Kastrationernes modaliteter

I forbindelse med mit speciale anvendte jeg, med udgangspunkt i René Lews arbejde, kastrationsbegrebet i forskellige deontiske modaliteter. Det åbnede for mig en ny måde at anskue eller rettere tilgå begreber på. Oplægget vil tage udgangspunkt i Georges Kalinowski artikel om det ontiske og deontiske, for på denne baggrund at kunne placere kastrationsbegrebet i hhv. dets ontiske og deontiske modaliteter. At skitsere denne overgang eller dette forhold mellem det ontiske og deontiske, er en tilgang til psykoanalysens epistemologi som åbner for spørgsmålet om epistemologier. Er psykoanalysens epistemologi én eller flere epistemologier eller en bevægelse imellem disse?